

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

RUDOLF PFEIFFER, *Περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τοὺς Ἕλληνας*, μετάφρ. Χ. Φλωράτου, Ἀθήναι 1959, σχ. 8ον, σ. 20.

Ἡ μικρὰ αὕτη μελέτη ἀποτελεῖ πανηγυρικὸν λόγον ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ ἐξόχου φιλολόγου Ροδόλφου Πφάιφφερ, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου, ἡ δὲ μετάφρασις αὐτῆς ἐγένετο κατ' ἀκολουθίαν ἀποφάσεως πολλῶν ἐκ τῶν ἔξω τῆς Γερμανίας μαθητῶν τοῦ Διδασκάλου, ὅπως ἐκδώσουν τὰς σπουδαιοτέρας τῶν ἐρευνητικῶν του ἐργασιῶν καὶ προσφέρουν αὐτῷ ἀνὰ ἕν ἀντίτυπον ἐπὶ τῇ ἑβδομηκονταετηρίδι αὐτοῦ.

Εἰς τὴν μελέτην ταύτην ἀναλύεται, πῶς χάρις εἰς τοὺς φιλέλληνας—ἀπὸ τοῦ Ἀμάσιος, βασιλέως τῶν Αἰγυπτίων, μέχρι τοῦ Λουδοβίκου, βασιλέως τῶν Βαυαρῶν—διεδόθη καὶ ἐπεκράτησεν ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ κατέστη ὁ πνευματικὸς πολιτισμὸς τῆς Δύσεως, ἡ *Cultura animi*.

Καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ὅμηρον, ὁ ὁποῖος δὲν ἐμφανίζει τοὺς ἀνθρώπους του πρωτογόνους, ἐνστικτώδεις, ἀνευθύνους, ἀλλὰ ἥρωικούς καὶ ἀνθρωπίνους, ἀπεικονίζοντας θεῖα πρότυπα (θεοεἴκελοι, θεοειδεῖς). Καίτοι ἡ λυρική ποίησις ἐξανίσταται κατὰ τοῦ κόσμου τῆς ἐμπιστοσύνης, οἷος ὁ τοῦ Ξπους, καὶ αἰσθάνεται καταθλιπτικὴν τὴν ἄγνοιαν, ἡ δὲ δραματικὴ ποίησις καθιστᾷ προβληματικὴν τὴν τάξιν ἐκείνην τοῦ κόσμου ἀνασύρουσα τὰς κεκρυμμένας δυνάμεις τοῦ βύθους καὶ τοῦ θανάτου, ἐν τούτοις ὅλη ἡ Ἑλληνικὴ ποιητικὴ δημιουργία καὶ ἡ φιλοσοφία καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἡ ἱατρικὴ στρέφονται πάντοτε πρὸς τὴν ἐπικὴν κοσμοθεωρίαν. Ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς λαμβάνει τὴν ἀρχὴν του ὁ μακρὺς δρόμος, ὁ ὁποῖος φθάνει εἰς τὸν ἐρωτῶντα Σωκράτη καὶ τοὺς Πλατωνικούς διαλόγους καὶ εἰς τὸ συμπέρασμα: «Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ λαμβάνεται ἡ γνῶσις ἐτοίμη, ἀλλ' ὁ καθεὶς πρέπει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐνέργειαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὴν ἐλευθέραν ἐπίπνον ζήτησιν». Ἀναλύων ὁ Pfeiffer λεπτομερέστερον τὸν ρόλον τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοὺς χρησιμοποιηθέντας ὑπ' αὐτῶν ὄρους ἐπάγεται: «Ὑπάρχουν πράγματα, τὰ ὁποῖα μόνον Ἕλληνιστὶ δύνανται νὰ λεχθῶν καὶ νὰ λάβουν μορφήν. Ὅ,τι ἀμέσως ἐκφράζει καὶ δεικνύει τὸ πρωτότυπον, δὲν κατορθώνει νὰ ἀποδώσῃ καμμία μετάφρασις, καμμία ἀντιγραφή, καμμία ἀπεικόνισις, ὅσον ἀπαραίτητα καὶ νὰ εἶναι αὐτὰ ὡς βοηθητικὰ μέσα εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς».

Οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων, εὐθὺς ὡς ἦλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς αὐτούς, διότι τὰ Ἑλληνικὰ δημιουργήματα ἐπενεργοῦν πέραν τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἱστορικῆς των γενήσεως καὶ ἐξυπνοῦν ἀνάπην, ὅπως ἡ φύσις, καὶ ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ ἀλλάσσουν τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς τὴν Ῥώμην ἔλαβε χώραν ἕνας σύνδεσμος, πού ὠδήγησεν εἰς νέαν φυσικὴν ἐνότητα. Ὅχι τὸ Ἑλληνικὸν πρότυπον, ἀλλὰ ὁ ποτισμένος μὲ Ῥωμακῖὰ στοιχεῖα Ἕλληνισμὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον καὶ καθώρισεν τὸν πνευματικὸν του πολιτισμὸν. Ἀπὸ τοὺς φιλελληνικοὺς κύκλους τοῦ Σκιπίωνος ἀρχίζει ὁ δρόμος τῆς εἰσδύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔφθασεν εἰς τοὺς μεγάλους τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου. Ὁ Κικέρων ὁμολογεῖ: «Δὲν ἐντρέπομαι νὰ εἴπω ὅτι αὐτὸ πού ἐπέτυχεν, τὸ ἐπέτυχεν μὲ τὰς σπουδὰς καὶ τὰς τέχνας τὸν μᾶς παρεδόθη-

σαν διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν σχολῶν τῆς Ἑλλάδος». Τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων διαφυλαχθέντα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἤδη ἀπὸ τοῦ Κλήμεντος εἶχε συμφιλωθῆ ἡ Ἑλληνικὴ παράδοσις μετὰ τὸ χριστιανικὸν μήνυμα, εἶδον ἀποδέκτας εἰς τὴν Δύσιν τοὺς φιλελληνικοὺς κύκλους, τὸν Πετράρχην, τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Μεδίκων ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ τὴν περὶ τὸν Ἄλδον Μανούτιον συντροφίαν τῶν φιλελλήνων. Ὁ Ἐρασμος διακηρύττει τὸ 1500 «χωρὶς Ἑλληνικὰ εἴμεθα μηδέν». Ἡ ἐπικοινωνία τῶν Εὐρωπαίων πρὸς τὰ πρωτότυπα Ἑλληνικὰ κείμενα ἐπέφερον ἀπότομον ἀλλαγὴν. Εἰς τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας οἱ πλήρεις ἀγάπης καὶ συγχρόνως μεγαλοφυεῖς ἀναγνώσταί των, ὡς ὁ Κοπέρνικος καὶ ὁ Βεσάλιος ἀνοίχουν τὸν δρόμον πρὸς τὰς ἐπαναστατικὰς ἀνακαλύψεις τοῦ 17^{ου} αἰῶνος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τῶν φίλων τοῦ Ἐράσμου καὶ τῶν Πλατωνιστῶν τῆς Κανταβρυγίας, εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τοῦ Jean Dozot, εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ τοῦ Winkelmann, Hölderlin, Herder, Goethe, W. v. Humboldt, F. A. Wolf καὶ τοῦ Θερισίου, ἐσημειώθη εὐρυτάτη ἐπίδρασις ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν σπουδῶν καὶ ἤρχισεν ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ μιὰ μεγάλη περίοδος φιλολογικῆς. Ὁ Goethe ἐβδομηκοντούτης ὁμολογεῖ : «Τὰ ἀπομεινάρια ἀπὸ τὸ πλούσιο τραπέζι τῶν ἀρχαίων εἶναι αὐτὸ κυρίως, ἀπὸ τὸ ὅποιον ζῶ», περίπου τὸ ἴδιον πού εἶχεν εἰπεῖ ὁ Κικέρων καὶ παραπλήσιον πρὸς τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου περὶ τῶν δραμάτων του : «τεμάχη ἀπὸ τὸ μέγα δεῖπνον τοῦ Ὀμήρου».

Κατὰ τῆς μακρᾶς ταύτης φιλοκλασσικῆς παραδόσεως τῶν φιλελλήνων ὑπῆρξαν καὶ ἐκδηλώσεις ἀδιαφορίας καὶ ἀποστροφῆς κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡδη ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου Κάτωτος εἰς τὴν Ρώμην, ἐπαναλαμβανόμεναι ἐκάστοτε μετὰ ἐπιχειρήματα ἐθνικιστικὰ, θρησκευτικὰ, ἠθικὰ, αἰσθητικὰ καὶ ὠφελιμιστικὰ.

Κατὰ τὸ 1893 ὁ Γάλλος ποιητὴς Mallarmé διεκήρυξε τὴν περὶ φιλελληνικῆς παραδόσεως κρίσιν του ὡς ἐξῆς : «ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς μεγάλης παρεκκλίσεως τοῦ Ὀμήρου ἔχασεν ἡ ποίησις ἐντελῶς τὸν δρόμον τῆς». Ἐπίστευσεν ὁ ἴδιος ὅτι ἠδύνατο νὰ δείξῃ εἰς τὴν ποίησιν ἕνα νέον δρόμον, τὸν σωστόν. Καὶ ὄντως ὑπάρχουν ποιηταὶ νεώτεροι ἀκολουθοῦντες τὸν νέον δρόμον, ὁ ὁποῖος σημειώνει ριζικὴν βῆξιν πρὸς τὴν πνευματικὴν παράδοσιν, τὴν ἀρχίσασαν μετὰ τὸν Ὀμηρον. Ἡ ἐχθρότης κατευθύνεται ἐναντίον οὐσιωδῶν στοιχείων τῆς ἑλληνικότητος : τῆς ἀρμονίας, τῆς πειθαρχημένης μορφώσεως καὶ τοῦ μεγαλείου. Ἐπιῆτοῦνται δὲ ἡ παραφωνία, ἡ ἀταξία καὶ ἡ διάσπασις.

Εἶναι ὁμοίως αὐτὴ ἡ κατεύθυνσις ὄντως ἡ φωνὴ τῆς ἐποχῆς ; Τοῦτο θ' ἀπετέλει μίαν ἀνακριβῆ ἀπλοποίησιν καὶ μίαν ἐσφαλμένην ἐρμηνείαν. Ἦδη ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Κ' αἰῶνος ὁ ἐχθρικός πρὸς τὴν ἀρχαιότητα νατουραλισμὸς συνετέλεσε νὰ προέλθῃ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς μύθους τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως μία νέα μαγεία. Ἐπειδὴ εἰς τοὺς μύθους αὐτοὺς φανερόνται εὐκολώτερον τὰ πρωταρχικὰ ἐρωτήματα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς διὰ τὸν κόσμον καὶ διὰ τὸν θεόν, ἤρχισεν ἡ μέχρι σήμερον διαρκούσα κίνησις τῆς δημιουργίας δραμάτων μετὰ ἀρχαίας ὑποθέσεις, μυθολογικῶν μελοδραμάτων καὶ ἄλλων ποιημάτων ὑπὸ διαφόρων «πρωτοπόρων», οἱ ὅποιοι δίδουν νέας μορφὰς εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀγαθόν. Ὑπάρχουν ἀρχαῖαι μορφαὶ εἰς τὰ ἔργα ταῦτα ὁμιλοῦσαι μοντέρνα ἰδιώματα μετὰ ἀναχρονιστικούς ὑπαινιγμούς ἢ λυμβάνουσαι μοντέρνους χαρακτήρας εἰς σύγχρονον περιβάλλον.

Παρὰ ταῦτα, τὰ νεώτερα εὐρήματα ἔργων τέχνης καὶ ἔργων λόγου τονῶνουν τὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς αὐτήν. Τῆς παραδόσεως ἡ διαφύλαξις εἶναι ἔργον τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ σχολείου, ἅτινα χρειάζονται ἰδιαιτέρως τὴν καλὴν θέλησιν τῶν κρατούντων τὰ ἡνία τῆς πολιτικῆς ζωῆς. Ἡ παράδοσις αὕτη, τὰ studia humanitatis, εἶναι τὸ σταθερῶς «ἄριστον» δι' ὅσας τὰς ἐποχὰς καὶ μέσῳ ὅλων τῶν ἀλλαγῶν. Τοῦτο νὰ μὴ ἀναγνωρίζεται, θὰ ἦτο, ὡς λέγει ὁ Göthe, βαρβαρότης. Καὶ μίαν ἐποχὴν, ἡ ὁποία ἀπὸ ἐσφαλμένως νοοῦμενον ρεαλισμὸν ἢ μοντερνισμὸν καὶ ἄφηνε νὰ τῆς γλιστρήσῃ αὐτὸ τὸ «ἄριστον», θὰ τὴν ἔπληττε δικαίως ἡ μομφή, ὅτι εἶναι πολὺ μικρά, διὰ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ ἀληθινὰ μεγάλα καὶ ἐπομένως νὰ τὰ διαφυλάξῃ.

Ἡ εἰς βραχεῖαν περίληψιν παρουσίας τῶν ἀπόψεων τοῦ σοφοῦ Διδασκάλου περί φιλελλήνων, ἴτοι περί τῶν φίλων τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ σημερινὸς Δυτικὸς πολιτισμὸς, πείθει περί τῆς ἀξίας τῆς παραδόσεως ταύτης ἐν παντὶ τόπῳ καὶ εἰς πάντα χρόνον διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ μέλλοντος τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρὸς τοὺς κυβερνῶντας κραυγὴν ἑνὸς μεγάλου καὶ φωτισμένου ἐπιστήμονος νὰ μὴ παρασυρθοῦν ἀπὸ τὰ κηρύγματα τοῦ μοντερνισμοῦ καὶ βραδυσμίου μιᾶς ἐποχῆς τεταραγμένης, οἷα ἡ σημερινή. Ἀξίζει νὰ μελετηθῇ προσεκτικὰ ἢ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Χ. Φλωράτου μεταφρασθεῖσα μελέτη αὐτῆ ἀπὸ ὄλων τῶν φιλολόγων καὶ νὰ ἀποτελέσῃ ἐγκόλιον αὐτῶν.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

ΔΗΜ. ΙΩ. ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Δρος Φιλοσοφίας, *«Δοκίμια εἰς τὴν σύγχρονον Φιλοσοφίαν»*, (σ. 104), Ἀθῆναι 1960.

Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον *«Δοκίμια εἰς τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν»* ἔργον τοῦ κ. Δ. Κουτσογιαννοπούλου φέρει ὄντως τὸν ἀκριβῆ τίτλον. Διότι αἱ ἐν αὐτῷ 5 πραγματεῖαι (*«Χριστιανισμὸς καὶ Ἀνθρωπισμὸς»*, *«Νεοελληνισμὸς καὶ Φιλοσοφία»*, *«Λογικὴ καὶ Διαλεκτικὴ»*, *«Ἐλευθερία καὶ Χάρις»*, *«Τὸ μέλλον τῆς Τέχνης»*) ἀποτελοῦσιν ἐκάστη χωριστὰ καὶ ἅπασαι ὁμοῦ ἐν συνεχῆς ὄλον, ἀφορῶν εἰς θέματα θρησκείας—φιλοσοφίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν, τὴν κατὰ τὴν γνώμην του ἀποσκοποῦσαν εἰς τὴν σύλληψιν καὶ τὸν καθορισμὸν τοῦ εἶναι ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ περιφήμου Γερμανοῦ φιλοσόφου Μ. Heidegger. Ἄριστα ὡσαύτως κατατοπισμένος εἶναι ὁ συγγραφεὺς καὶ εἰς τὰς θεωρίας τῶν μεγάλων Ἑλλήνων φιλοσόφων (Προσωκρατικῶν—Πλάτωνος—Ἀριστοτέλους—Πλωτίνου καὶ μεταγενεστέρων), ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Ἐκκλησιαστικὴν φιλοσοφίαν, μὲ βᾶσιν τὴν τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτου καὶ περαιτέρω τὴν τῶν ἐξεχόντων Γερμανῶν φιλοσόφων Καντίου, Ἐγέλου, Νεοκαντιανῶν καὶ τῶν εἰσηγητῶν τῆς φιλοσοφίας τῆς Φαινομενολογίας καὶ τοῦ Ὑπαρξισμοῦ Husserl, Heidegger, Sartre κ. ἄ.

Ἡ παρὰ τοῦ κ. Κουτσογιαννοπούλου ἐπεξεργασία ἐκάστου θέματος εἶναι ἄνευ χασμάτων τίθεται τὸ ἐνδιαφέρον θέμα, γίνεται τοῦτου διαλεκτικὴ ἐπεξεργασία, μὲ κατάληξιν εἰς ἀναγκαίως συναγόμενα πορίσματα, κατάλληλα ὡς θεμέλιον περαιτέρω ἀναπτύξεως τοῦ θέματος. Οὕτως εἰς τὰς 104 σελίδας τῶν *«Δοκιμίων»* μὲ διανοητικὴν πυκνότητα, γλωσσικὴν ἐκφραστικότητα καὶ ἐπιγραμματικὴν βραχυλογίαν δίδεται ἱκανοποιούσα τὸν προσεκτικὸν ἀναγνώστην ἀπάντησις εἰς τὰ μεγάλα ζητήματα τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ, τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Φιλοσοφίας, Λογικῆς, Ἠθικῆς καὶ Αἰσθητικῆς. Παρατηρεῖται δηλ. εἰς τὰ *«Δοκίμια»* ἄφ' ἑνὸς μὲν φιλοσοφικὴ πολυμέρεια, ἄφ' ἑτέρου δὲ σαφῆς στάσις καὶ ὄριμος σκέψις ἐν τῇ διαπραγματεύσει ἐκάστου φιλοσοφικοῦ προβλήματος. Ἀνεξαρτήτως δὲ τοῦ ἂν συμφωνῇ τις ἢ μὴ πρὸς τὰ ἐκάστοτε πορίσματα, δὲν δύναται ὁ καλῆς πίστεως ἀναγνώστης νὰ ἀρνηθῇ παρὰ τῷ κ. Κουτσογιαννοπούλῳ τὴν παρουσίαν *«ἐπιστημονικοῦ πνεύματος»* καλλιεργηθέντος δι' ἐπιμόνου καὶ ἐπιμόθου μελέτης καὶ προπαρασκευῆς καὶ διακρινομένου διὰ τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἄνευ χασμάτων συνέχειαν καὶ συνέπειαν τῶν ἐκδηλώσεών του. Διὸ συγχαίρων τὸν νεαρόν, πλὴν ὄριμον, ἐπιστήμονα, εὐχομαι αὐτῷ νὰ ἐξελιχθῇ εἰς Νεοέλληνα φιλόσοφον, βαθὺν γνώστην καὶ σώφρονα κριτὴν τοῦ ἔθνικοῦ πολιτισμοῦ, διὰ φιλοσοφικῆς θεωρήσεως ὑποδεικνύοντα τὸ ὀρθὸν καὶ πρέπον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Ἐπίτιμος Γενικὸς Διευθνής

Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας